

Michel Willemsplein, Antwerpen

Programma van Maatregelen

Auteur:

R.R. Datema (veldwerkleider)

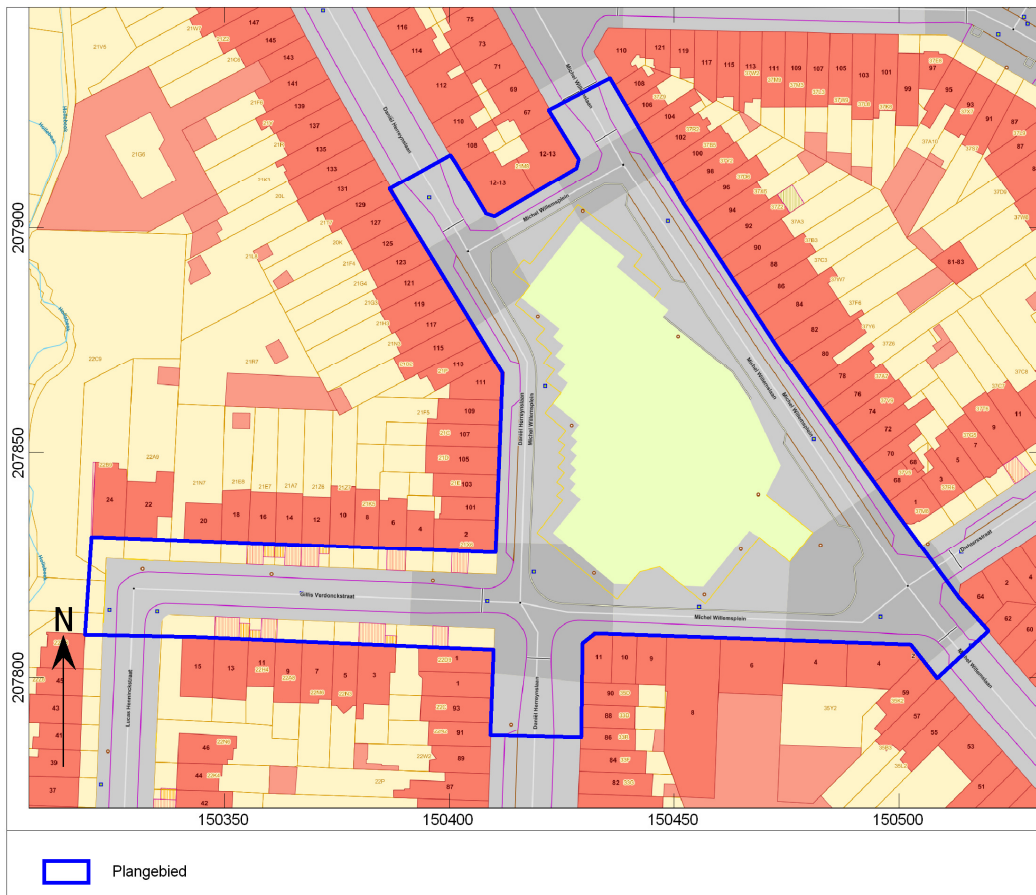
Autorisatie:

P. Hazen (OE/ERK/Archeoloog/2015/00072)

1 Inleiding

Het Vlaams Erfgoed Centrum heeft in januari 2017 een archeologienota opgesteld naar de archeologische waarde van de locatie Michel Willemsplein in Antwerpen (afb. 1). De archeologienota bestaat uit een bureaustudie.

Het onderzoek is uitgevoerd naar aanleiding van de voorgenomen herinrichting van het plein. Het plangebied heeft een oppervlakte van ruim 1 ha.

Afb. 1 Begrenzing van het plangebied.

2 Uitgevoerd vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

- Volledigheid van het onderzoek

Voor het plangebied is een bureaustudie uitgevoerd. Uit de geraadpleegde aardwetenschappelijke bronnen blijkt dat het Tertiair er wordt afgedekt door een dunne laag zand of silt uit het Laat-Pleistoceen en mogelijk het Vroeg-Holocene. In het westelijk deel van het plangebied liggen onder deze eolische afzettingen mogelijk fluviaatiele afzettingen uit het Laat-Pleistoceen. Boven de laag zand en silt komen fluviaatiele afzettingen voor uit het Holocene, mogelijk al uit het Laat-Weichselien. Een boring nabij de Hollebeek wees uit dat de dikte van het Quartair er 40 cm bedraagt. Omdat het plangebied iets verder van de beek ligt verwijderd, zal het Quartair hier wel iets dikker zijn.

- Aanwezigheid van een archeologische site

Het plangebied ligt in gronden die door toedoen van de mens zijn geroerd of gewijzigd en dan meestal in verband met bebouwing. Op grond van dit gegeven kan ervan uitgegaan worden dat de bodem onder grote delen van het plein zal zijn verstoord tot een diepte van 30-40 cm –mv of dieper waar bomen staan en ondergrondse leidingen lopen. Voor de aanleg van riolering onder de straten zijn sleuven gegraven tot een diepte van 300 cm –mv.

Archeologische meldingen uit het plangebied en naaste omgeving zijn niet bekend.

De verwachting voor intacte sporen uit het Laat-Paleolithicum en Mesolithicum die aan of direct onder het maaiveld hebben gelegen, is gezien de mate van bodemverstoring laag. Van eventuele bewoningsresten uit het Neolithicum, de Metaaltijden, de Romeinse tijd of de Middeleeuwen kunnen dieper reikende grondsporen nog bewaard zijn. Mogelijk zijn in het zuidelijk deel van het plangebied nog funderingen en andere sporen te vinden van de hoeve die hier tot omstreeks 1850 stond, hoewel later agrarisch grondgebruik en bebouwing delen ervan zullen hebben aangetast.

- Impactbepaling

Het plangebied bestaat overwegend uit een onbebouwd plein met daar omheen straten. Langs de straten staat bebouwing. De bodem van het plangebied is in het algemeen tot 40 cm –mv verstoord. Ter plaatse van het voetbalveld en ter plaatse van de bomen bedraagt de verstoringsdiepte 80 cm, respectievelijk 100-125 cm. Onder de straten is riolering ingegraven tot een diepte van 300 cm.

De exacte ligging van de riolering was tijdens het bureauonderzoek niet bekend omdat de rioolbeheerder nog niet de tekeningen had aangeleverd.

Voor het plangebied is een herinrichting gepland (afb. 2). De stad Antwerpen wil de open ruimte anders indelen, zodat een aantal gebruikzones ontstaan. De zones zijn met kleuren geduid:

Donkergroen: sportveld *Groen*: gras met bomen *Geelgroen*: beplanting *Beige*: zand
Bruin: rubberen vloer *Grijs/zwart*: verharding, beton.

-het oppervlak van het speel- of sportveld dat centraal op het plein komt te liggen, is 553 m². Op de tekening wordt 80 cm –mv als verstoringsdiepte aangegeven.

-voor aanleg van grasstroken wordt uitgegaan van ruim 115 m². Hiervoor zal de bodem tot 80 cm diep worden geroerd.

-het totale oppervlak aan te planten bomen bedraagt ruim 218 m². Naast kleine puntlocaties komen enkele grotere voor. Waar het plein aansluit op de M. Willemslaan, de Dichterstraat, de D. Herreynsstraat en de G. Verdonckstraat worden puntlocaties beplanting aangebracht. Bij de herinrichting zal een aantal van de bestaande bomen worden verwijderd en een aantal nieuw aangeplant. Volgens plan zal aanplant de bodem tot een diepte van 80 cm verstoren, maar dit zal deels dieper zijn en in de toekomst door uitbreiding van het wortelstelsel ook dieper worden.

-aan de noordzijde van het plein is voorzien in twee locaties met betonverharding, met een totaal oppervlak van 450 m².

-aan de westzijde is een vlak geprojecteerd met een rubberen vloer oppervlak. Oppervlak 450 m², verstoringsdiepte 80 cm.

-langs de noordoostzijde van het plein wordt een sorteerstraat aangelegd. De oppervlakte ervan bedraagt totaal ruim 42 m², de verstoringsdiepte van de puntlocaties 275 cm –mv.

-het oppervlak aan riolering en overlooppotten is bepaald op ongeveer 400 m². De verstoringsdiepte bedraagt 300 cm –mv.

Afb. 2 Nieuwe situatie van het plangebied.

- Bepaling van de maatregelen

Op basis van het bureauonderzoek alleen is het niet mogelijk om met voldoende zekerheid om een uitspraak te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen en de waarde ervan als kennispotentieel. Voor de bepaling van de maatregelen is het plangebied opgesplitst op basis van de geplande werken:

- De rioleringswerken
- De herinrichting van het plein

De sleuven voor de aanleg van riolering zijn maximaal 2 m breed, waardoor te weinig inzicht is in de aanwezigheid van archeologische sporen. Bovendien is de kans op bodemverstoringen groot, vanwege de aanleg van de huidige riolering. Archeologisch onderzoek bij het riooltracé levert daarmee te weinig kenniswinst op. Een uitzondering hierop vormen de locaties, waar op basis van het historisch kaartmateriaal restanten van hoeves en andere bebouwing uit de Nieuwe tijd aanwezig kunnen zijn. Onderzoek naar de funderingen en andere sporen van deze bewoning geeft meer inzicht in de exacte aard en omvang van de hoeves, zeker in combinatie met een eventueel vervolgonderzoek op het plein zelf (zie onder). De rioolwerkzaamheden binnen de vastgestelde zones voor vervolgonderzoek (afb. 3) dienen archeologisch te worden begeleid. De overige delen van het riooltracé kunnen worden vrijgegeven voor de geplande werken.

Bij de herinrichting van het plein worden wel diverse grotere oppervlakten verstoord. Onderzoek op deze locaties kan meer inzicht bieden in de bewoningsgeschiedenis van het gebied. Hetzelfde geldt voor de locatie waar tot rond 1850 een hoeve zich bevond. De zones die in aanmerking komen voor vervolgonderzoek, zijn te zien op afbeelding 3. Op het plein zal de bodem op diverse locaties eveneens verstoord worden. Het betreft voornamelijk puntlocaties waar bomen worden geplant. De bodemingrepen zijn hier gering van omvang en archeologisch onderzoek op deze locaties zal weinig inzicht opleveren in de bewoningsgeschiedenis, en daarmee ook weinig kenniswinst. De kosten van het onderzoek wegen in deze zones niet op tegen de baten. Deze kleine zones kunnen worden vrijgegeven voor de geplande werken.

Afb. 3. De locaties binnen het plangebied die in aanmerking komen voor vervolgonderzoek.

Het is nog niet duidelijk of de geplande werken het archeologisch niveau gaan verstoren. Daarom dient eerst een landschappelijk bodemonderzoek plaats te vinden om vast te stellen in hoeverre de bodem er nog intact is. Wanneer blijkt dat de geplande werken een mogelijk aan te treffen archeologisch niveau zullen gaan verstoren, wordt werfbegeleiding geadviseerd. Indien duidelijk wordt dat een archeologisch relevante laag niet wordt geraakt of reeds verstoord is, kan het plangebied vrijgegeven worden voor verdere inrichting.

Een dergelijk onderzoek is op dit moment niet volledig uitvoerbaar, omdat het plein en de omliggende wegen nog in gebruik zijn. Met name ter plaatse van de huidige wegen is het omwille van de veiligheid niet mogelijk een landschappelijk bodemonderzoek uit te voeren. Om die reden verdient een uitgesteld onderzoekstraject de voorkeur.

3 Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

3.1.1 Administratieve gegevens

Uitgevoerde fasen binnen archeologienota:	Bureauonderzoek
Aanleiding:	herinrichting plein
Locatie:	Michel Willemsplein
Plaats:	Antwerpen
Gemeente:	Antwerpen
Provincie:	Antwerpen
Kadastrale gegevens:	Antwerpen, 43, afd. Wilrijk , sectie A, openbaar domein.
Coördinaten (<i>bounding box</i> ; <i>Lambertcoördinaten</i> (<i>EPSG:31370</i>))	150.388 / 207.908
	150.435 / 207.931
	150.518 / 207.810
	150.420 / 207.789
	150.321 / 207.819

3.2 Vraagstelling en onderzoeksdoelen

Omdat op basis van het bureauonderzoek alleen het niet mogelijk is om met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de mate van intactheid van de bodem en de mogelijke aanwezigheid van archeologische sporen, dient een landschappelijk bodemonderzoek plaats te vinden. Het is nog niet duidelijk of de geplande werken het archeologisch niveau gaan verstoren. Wanneer blijkt dat de geplande werken een mogelijk aan te treffen archeologisch niveau zullen gaan verstoren, wordt werfbegeleiding geadviseerd. Indien duidelijk wordt dat een archeologisch relevante laag niet wordt geraakt of reeds verstoord is, kan het plangebied vrijgegeven worden voor verdere inrichting.

Onderzoeksdoelen

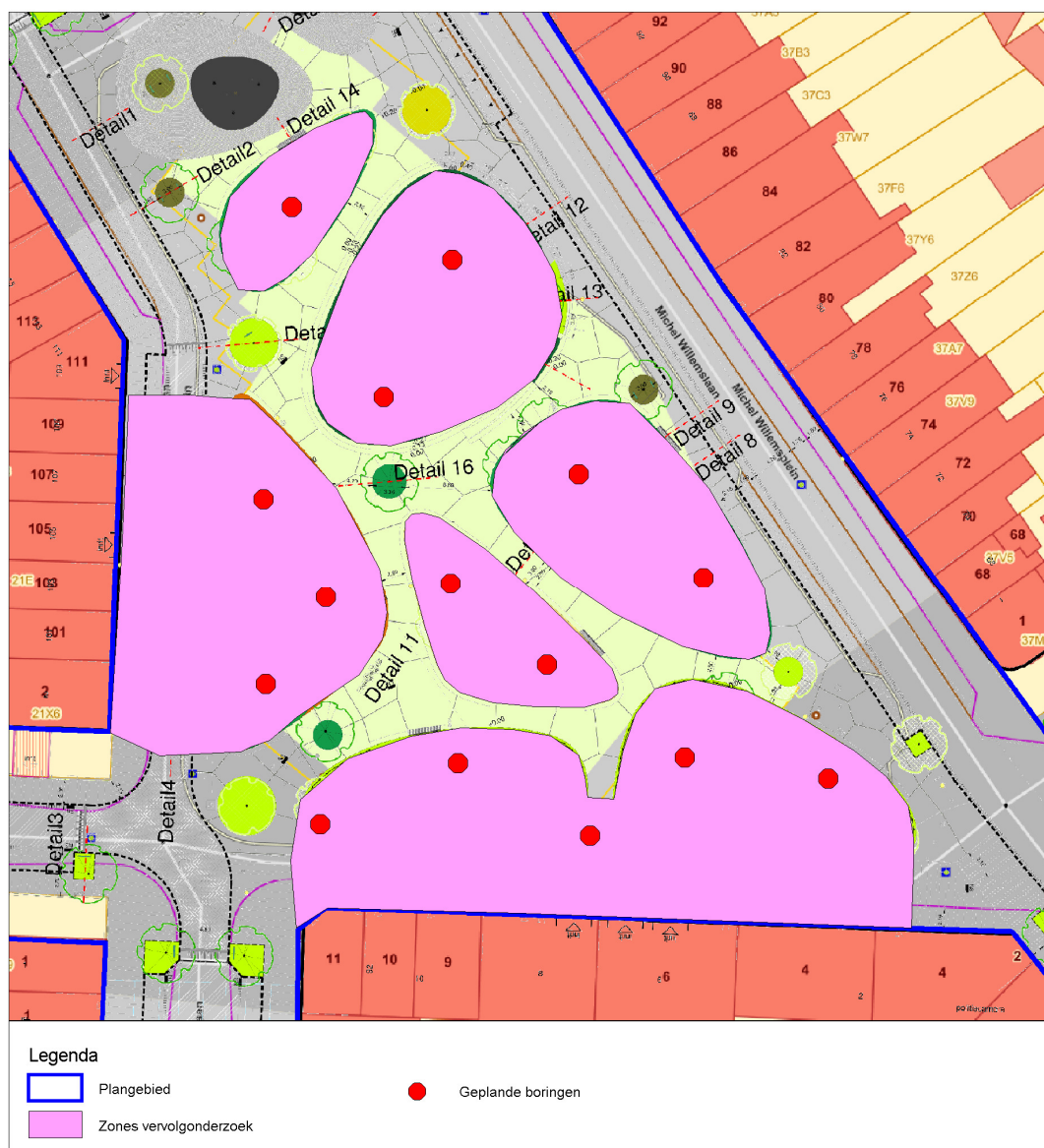
Verder onderzoek zal moeten uitwijzen in hoeverre de bodem van het plangebied nog intact is en de archeologische verwachting uit het bureauonderzoek moeten toetsen. Voor het onderzoek zijn hieronder een aantal onderzoeksvragen geformuleerd.

Onderzoeksvragen

- Wat is de geo(morfo)logische en bodemkundige opbouw van de ondergrond in het plangebied?
- In hoeverre is deze opbouw nog intact?
- Zijn er archeologische indicatoren of relevante niveau 's in het plangebied aanwijsbaar? Specifiek voor het zuidelijk deel van het plangebied: zijn er nog resten van het bebouwde erf aanwezig dat hier tot omstreeks 1850 heeft gestaan?
- Zo ja, op welke diepte ten opzichte van maaiveld en TAW bevinden de resten of niveau 's zich?
- In hoeverre worden de (mogelijk aanwezige) archeologische waarden bedreigd door toekomstige planontwikkeling?
- Zijn er mogelijkheden voor behoud in situ? Welke maatregelen zijn hierbij nodig?

3.3 Onderzoeksmethoden, strategieën en technieken

Er zijn 15 boringen gepland (afb. 4). Deze zijn geplaatst op de diverse zones waar (diepere) ontgravingen zullen gaan plaatsvinden ten behoeve van de heraanleg van het plein. Enkele boringen zijn in de huidige wegenis gepland om ter hoogte van de historische bebouwing op de Ferrariskaart de intactheid van de bodem te kunnen onderzoeken. De boringen worden met de hand gezet met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm tot minimaal 50 cm in de onverstoorde afzettingen relevant voor de archeologie. Alle boringen worden beschreven per horizont volgens het FAO Unesco systeem op textuur, kleur en eventuele insluitels. De boorbeschrijvingen zijn opgenomen in bijlage 1. Alvorens de boringen werden gezet, zijn de punten met een *robotic Total Station (rTS)* uitgezet om in een zo nauwkeurig mogelijk grid te kunnen onderzoeken. Na het boren worden de punten nogmaals ingemeten om de juiste positionering en hoogte vast te kunnen leggen.

Afb. 4 Boorpuntenkaart van het landschappelijk bodemonderzoek binnen de vastgestelde zones voor vervolgonderzoek.

3.4 Personeelseisen

Het project dient te worden uitgevoerd door een veldwerkleider en aardkundige, met ruime ervaring in het prospecteren van bodems in het dekzandgebied.

3.5 Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Er worden geen afwijkingen voorzien ten aanzien van de Code van Goede Praktijk. Indien tijdens het veldwerk blijkt dat een afwijking noodzakelijk dan wordt dit gemotiveerd beschreven in de nota.